

Kraków, 12.02.2019

Ks. dr hab. Adam Olszewski, prof. UPJP2;
Kanonicza 9/203, 31-002 Kraków.

**Recenzja rozprawy doktorskiej mgr. Agaty Marciniak pt.
„Analiza chwytów erystycznych w trzech dialogach Platona:
Protagorasie, Gorgiaszu i Teajtecie”.**

Promotor: prof. dr hab. Andrzej Indrzejczak

Sam tytuł recenzowanej pracy: „Analiza chwytów erystycznych w trzech dialogach Platona: *Protagorasie, Gorgiaszu i Teajtecie*”; jest inspirujący, gdyż zwraca uwagę na wydawało by się oczywisty fakt, że dialogi Platónskie oprócz warstwy filozoficznie merytorycznej, posiadają również warstwę erystyczną. To proste spostrzeżenie mgr Agaty Marciniak stało się podstawą, do podjęcia się próby opisanie wspomnianej warstwy dialogów w postaci samodzielnej rozprawy doktorskiej. Realizacja bazowego spostrzeżenia prowadzić musiała do wielu trudności i wymagała dużego nakładu pracy. Śmiało można powiedzieć, że Doktorantka poradziła sobie z tymi zagadnieniami znakomicie. Poza oryginalnością tematu, mamy tutaj również do czynienia z bardzo ciekawym podejściem metodologicznym i metodycznym do zagadnienia, które znajdują odzwierciedlenie w nietypowej konstrukcji, czyli planie, rozprawy. Rozprawę, oprócz wstępu, tworzą cztery rozdziały oraz zakończenie. Nietypowość polega na tym, że rozdział pierwszy ma blisko dwukrotnie większą objętość od pozostałych trzech rozdziałów, co jest konsekwencją przyjętej metody. Doktorantka w pierwszym podrozdziale rozdziału pierwszego wskazuje na starożytny rodowód erystyki, a podrozdziale kolejnym ustala przyjęte rozumienie terminów: erystyka, retoryka, dialektyka i sofistyka, jak również stosunki zakresowe pomiędzy ich ekstensjami. Cały podrozdział trzeci rozdziału

pierwszego (99 stron) prezentuje omówienie pięćdziesięciu siedmiu *forteli erystycznych*, które są najbardziej znane w literaturze przedmiotu. Niektóre z forteli posiadają dodatkowo swoje odmiany. Omówiono szczegółowo poszczególne fortele, a dla wielu z nich Doktorantka podaje przykłady z literatury lub dialogów życia codziennego, co pozwala na lepsze rozumienie. Podrozdział czwarty zawiera tabelę w której sumarycznie zaprezentowano zasadnicze taktyki dialogu, do których odnosi się dany fortel (logos, ethos, pathos) oraz wskazano na posiadanie lub brak cech: uczciwości i logiczności. Tak więc Doktorantka przygotowała sobie w pierwszym rozdziale odpowiednie narzędzie do podjęcia tytułowego zagadnienia rozprawy: analizy erystycznej warstwy niektórych dialogów Platona. W tytule rozprawy wymienione są trzy dialogi *Protagoras*, *Gorgiasz* i *Teajtet*. Można zapytać o reprezentatywność tych trzech dialogów dla twórczości Platona. Otóż dialogi, jak wskazuje Doktorantka za Giovannim Reale, pochodzą z trzech okresów twórczości wielkiego Filozofa, odpowiednio: wczesnego, środkowego i dojrzałego. Dodatkowo dwa pierwsze z dialogów dotyczą ważnych filozofów-sofistów i ich poglądów, które to poglądy były specjalnym przedmiotem platońskiej krytyki. To sprawia, że analizy Doktorantki mogą posiadać dodatkowy walor, który ujawnia się w kontekście pewnej wypowiedzi świętej już pamięci Profesora Perzanowskiego, że w czasach współczesnych odżywa sofistyka w postaci niektórych, obecnie prężnych, nurtów filozoficznych. Wspomniany walor owych analiz polegać może na tym, że daje skuteczne narzędzia do odpierania poglądów współczesnych sofistów, narzędzi wypracowanych przez samego Platona. W Zakończeniu rozprawy znajdujemy łagodną próbę wysunięcia bardziej ogólnych i odważniejszych wniosków na podstawie przedstawionych analiz. Są one na tyle ważne, że spróbuję je przedstawić skrótowo, za Autorką, i uwypuklić wnioski dotyczące Platona i jego filozofii, uzyskane z przesłanek opartych na analizie warstwy erystycznej dialogów. Dialog *Protagoras* jest prawdziwym popisem erystycznym Platona, który pokonuje cenionego przez współczesnych Protagorasa, za pomocą jego własnej broni, czyli erystyki. Doktorantka pokazuje jak bardzo Sokrates lekceważy Protagorasa, dla zabawy wyprowadzając swoją tezę z tezy Protagorasa, jak również z jego tezy, swoją. Nie ma tu więc mowy o poważnej dyskusji, gdyż z niektórymi dyskutować nie warto. Delikatnie sformułowana przez Doktorantkę konkluzja da się wyrazić mocniej: nie ma poważnej i uczciwej debaty z ludźmi, którzy kręcą. Jak słusznie dostrzega to Doktorantka, zupełnie inny ciężar gatunkowy ma dialog *Gorgiasz*. Przedmiotem tego dzieła jest ustalenie źródeł stanowionego przez człowieka

prawa. Konkluzja Autorki uwypukla prawdę zawartą w tym dziele, zgodnie z którą, wyrastający ponad naturę charakter człowieczeństwa nie da się skutecznie i wiarygodnie wyprowadzić z samej natury. Konieczne jest odniesienie wykraczające ponad nią i żadna erystyka tu nie pomoże. Tak przy okazji należy zwrócić uwagę na aktualność dialogów względem różnych debat czasów współczesnych. Trzeci z analizowanych w rozprawie dialogów, *Teajtet*, postrzegany z perspektywy erystyki okazuje się być lekcją naukowej rzetelności. Jak to zauważa Doktorantka, każda teza, także własna winna być rozpoznana nie tylko z punktu widzenia jej możliwej obrony, ale także powinna zostać poddana uczciwej, dogłębnej krytyce. Mimo niewątpliwych umiejętności erystycznych autora dialogów, widzimy tu jak Platon poddaje swoją własną tezę krytycznej analizie. Nie ma więc mowy o wspieraniu się chwytami erystycznymi. Już analiza tych trzech dzieł wystarcza Doktorantce do prawomocnego postawienia tezy o skrajnej wręcz różnorodności dialogów platońskich. Mogą zawierać głęboką treść filozoficzną, ale mogą być jej pozbawione; mogą prezentować pustą szermierkę erystyczną, mogą też oferować poważną zadumę; mogą odwoływać się do tego, co dziś rozumiemy pod nazwą „nauki”, ale też mogą korzeniami tkwić w treściach religijnych. Wszystko to, czyni lekturę dzieł Platona fascynującą, jako nieprzewidywalną tak w treści, jak i w formie. Trzeba tu przyznać Doktorantce, że perspektywa erystyczna znacznie ułatwia dostrzeżenie tej prawdy. Nieco ogólniej ujmując, można nawet więcej tutaj dopowiedzieć o owej perspektywie erystycznej, idąc ‘w wysokie tony’, że ujęcie z tej perspektywy jest konieczne do zrozumienia myśli Platona. Stąd już tylko krok do istotnego wniosku, iż pominięcie perspektywy erystycznej w analizie dialogów, jest błędem metodologicznym. W tej sprawie muszą się jednak wypowiedzieć specjaliści od Platona. W trakcie swoich analiz, Doktorantka zaprezentowała dużą wiedzę, co potwierdza imponująca bibliografia. Znajdujemy w niej, w postaci wyróżnionych działów: pozycje książkowe, artykuły, dokumenty, źródła internetowe i inne źródła jakimi są filmy, utwory muzyczne i wykłady monograficzne. Autorka wykazuje się znajomością nie tylko literatury polskiej, ale również angielskojęzycznej, i operuje nią z dużą swobodą. Z pracy widać, że Doktorantka posiada umiejętności niezbędne do prowadzenia samodzielnych badań naukowych. Szczególnie dobrze zaznacza się to w rozdziale drugim, trzecim i czwartym, gdzie omówione są erystyczne chwyt dialogów Platona. Samodzielność Doktorantki polega na umiejętnym dokonaniu (kiedy zachodzi potrzeba) rekonstrukcji, bądź uzupełniania, struktury argumentacyjnej niektórych miejsc poszczególnych dialogów. Widać również

dobrze przygotowanie badawcze i warsztatowe cechujące Doktorantkę, gdyż potrafi całkiem przenikliwie odczytać, odtworzyć i zapanować nad zamierzoną przez Platona całościową strukturą argumentacyjną konkretnego dialogu. Wydaje mi się, że ten aspekt wymagał największego wkładu pracy. Następnie Doktorantka potrafi wyniki swoich badań przedstawić w sposób jasny, spójny, precyzyjny (na ile pozwala materia) oraz czytelny. Ze sposobu zaprezentowania niektórych spraw szczegółowych, jak na przykład w kwestii *qualia*, która jest wprawdzie poboczna względem głównego tematu pracy, widać znacznie szerszą perspektywę zainteresowań filozoficznych Doktorantki. Według mnie, wskazuje to też na intelektualne jej zaangażowanie w filozofię, co bardzo powinno cieszyć każdego filozofa. Jeśli chodzi o ocenę efektów kształcenia, jakie Doktorantka osiągnęła podczas studiów doktoranckich, na podstawie zaprezentowanej rozprawy „Analiza chwytów erystycznych w trzech dialogach Platona: *Protagorasie, Gorgiaszu i Teajecie*”, to ucziwie należy powiedzieć, że cechuje je wysoki poziom. Parę uwag krytycznych: w pracy znalazłem trochę błędów językowych, które nie mają charakteru merytorycznego, lecz drugorzędny. Jednak jeśli by autorka chciała pracę wydać drukiem, co uważam za wskazane, należy dokonać odpowiedniej korekty. Jako uzasadnienie dla wydania pracy drukiem, podaję unikatowość samego pomysłu (tematu) i jego starannego ujęcia. Autorka raczej nie jest chętna do dokonywania ogólnych spostrzeżeń, jak już wspomniano, choć częściowo ogólne wnioski pojawiają się w podsumowaniu. Druga sprawa jest taka, że, o ile dobrze zrozumiałem, to najpierw napisany został rozdział pierwszy, a po nim analizy pozostałych rozdziałów. Czy jednak tak jest do końca, czy mianowicie niektóre fortele z rozdziału pierwszego nie znalazły się tam z tego powodu, że pojawiają się w którymś z dialogów? Mówiąc inaczej, czy pomiędzy obiema tymi częściami pracy nie ma jakiegoś sprzężenia zwrotnego. Trzecia sprawa to kwestia tego, czy chyty (fortele) erystyczne podlegają jakiemuś górnemu oszacowaniu co do ich zakresu i możliwej klasyfikacji. Oczywiście te uwagi są krytyczne w pośrednim sensie, gdyż odnoszą się raczej do dalszej ewentualnej pracy nad tymi zagadnieniami, i w niczym nie umniejszają wartość rozprawy Doktorantki. Reasumując: uważam, że rozprawa doktorska p. mgr Agaty Marciniak całkowicie wypełnia warunki stawiane pracom doktorskim i wnoszę o dopuszczenie mgr Agaty Marciniak do dalszych etapów przewodu doktorskiego.

dr. Adam Okruska